

ANÀLISI DE LES SITUACIONS DE POBRESA ENERGÈTICA EN LES PERSONES ATESES PER LA FUNDACIÓ HÀBITAT 3

JUNY, 2017

Amb la col·laboració de:

ANÀLISI DE LES SITUACIONS DE POBRESA ENERGÈTICA EN LES PERSONES ATESES PER LA FUNDACIÓ HÀBITAT 3

Autores:

Hyerim Yoon, GRATS, Universitat Autònoma de Barcelona

Lise Desvallées, LATTIS(CNRS, Université Paris Est, École Nationale des Ponts et Chaussées)

Coordinadora:

Laura García, Fundació Habitat 3

Juny, 2017

Introducció.....	3
Annex 1. Característiques socioeconòmiques de les llars de la Fundació Habitat 3.....	5
1. Una població pobra i amb baixa intensitat laboral	5
2. Famílies i menors vulnerables	7
3. Una dependència dels subsidis socials inclosa l'energia domèstica	7
Annex 2. Els canvis experimentats amb lloguer social	8
1. Lloguer social	8
2. L'absència de bo social de l'electricitat i el gas natural	8
3. El bo social de l'aigua.....	9
Annex 3. Característiques dels habitatges	10
1. Un parc habitacional antic	10
2. La baixa penetració d'equipaments de calefacció i climatització.....	10
3. Fonts d'energia i sistemes tècnics.....	11
Annex 4. Experiències de pobresa energètica.....	13
1. L'esforç energètic i les dificultats de pagament: indicadors objectius	14
2. Les declaracions de malestar tèrmic: indicador subjectiu	18
Conclusió: com es pot respondre a la pobresa energètica?	21

Agraïments

Agraïm a Elisabet Geli i Soler la seva ajuda a l'hora de buidar les dades, i a David Saurí per corregir proves. Sobretot, gràcies a les famílies que han participat en aquest estudi i a la Fundació Habitat 3 pel seu suport i col·laboració.

Introducció

Aquest estudi analitza els resultats d'una enquesta duta a terme en una mostra de llars avalades per la Fundació Hàbitat 3. Amb un total de 100 respostes a un qüestionari de trenta preguntes, té com a objectiu definir l'abast de la pobresa energètica amb alguns indicadors existents, i proposar una lectura fina de les relacions entre llars, habitatges i subministraments, i articular-les amb suggeriments de respostes a curt i llarg termini. L'anàlisi estadística és representativa de 245 llars de la Fundació Hàbitat 3 amb un marge de l'error $\pm 6,5\%$ i un nivell de la confiança del 90%. Addicionalment, també es va fer un estudi qualitatiu amb 11 entrevistes semiestructurades per afegir més informació als resultats de l'estudi quantitatiu.

L'estudi consta de quatre parts. La primera detalla les característiques socioeconòmiques de les llars de la Fundació Hàbitat 3, i en destaca la vulnerabilitat, especialment els desafiaments que planteja la seva protecció. Una segona part explica els canvis derivats de l'entrada de les famílies a la Fundació Hàbitat 3, i l'evolució de les seves partides de despeses amb lloguers socials i el bo social d'aigua. La tercera part mostra les característiques materials del parc habitacional privat on s'allotgen les famílies. L'última part aplica els indicadors de pobresa energètica a la mostra, n'avalua la pertinència i proposa un indicador compost que destaquí els grups més afectats.

La Fundació Hàbitat 3:

La Fundació Hàbitat 3 és un instrument de gestió d'habitatges socials de lloguer que es posa a disposició dels projectes d'inclusió social de les entitats del tercer sector social que requereixen habitatges per poder dur a terme els seus projectes, i també és un instrument de gestió a disposició de les administracions públiques per atendre la demanda d'habitatge que desborda els parcs públics actuals.

La fundació treballa per ser una entitat de referència en l'obtenció, l'adequació i el manteniment d'habitatges dignes i assequibles perquè les entitats socials puguin dur a terme projectes d'inclusió social amb les persones i els col·lectius més vulnerables.

Ahora, la Fundació Hàbitat 3 vol:

- Contribuir a la implantació del model d'intervenció "Housing First" (primer l'habitatge; model d'intervenció social que entén l'habitatge estable i digne com una peça clau i imprescindible en el desenvolupament de les persones i les famílies, i que ha demostrat la seva eficàcia en l'àmbit de les persones sense llar) i a la seva adaptació a altres àmbits d'intervenció social, com la salut mental, la discapacitat intel·lectual, les addiccions

. Ser una entitat de referència per a les administracions públiques en la gestió d'habitatges de lloguer social i l'acompanyament de les persones en el procés d'inserció social i laboral.

. Contribuir a la inserció laboral de persones amb especials dificultats d'accés al mercat de treball, mitjançant la col·laboració amb empreses d'inserció en l'execució de les obres d'adequació i rehabilitació dels habitatges, així com en el manteniment d'aquests habitatges.

La visió integral i integradora del procés d'obtenció, adequació i manteniment dels habitatges, així com del projecte d'inclusió social i laboral de les persones que hi resideixen i de les que participen en la seva adequació, mitjançant l'esforç conjunt d'un equip multidisciplinari format per arquitectes, experts immobiliaris i financers, educadors socials i juristes, en col·laboració amb empreses d'inserció, entitats socials i administracions públiques.

La voluntat d'atendre les necessitats d'habitatge de les entitats socials de Catalunya. D'aquesta manera, la Fundació Hàbitat 3 facilita habitatge a 14 entitats socials que desenvolupen projectes amb 65 persones.

El programa "Pisos buits" a Barcelona:

La Fundació Hàbitat 3, mitjançant convenis de col·laboració amb ajuntaments catalans, ha desenvolupat el programa "Pisos buits" a diferents municipis catalans. En aquests programes s'ha aconseguit que particulars cedeixin els seus habitatges buits perquè es puguin gestionar per a lloguer social. L'Ajuntament de Barcelona va ser el primer consistori que va impulsar un programa de "Pisos buits".

El model que Hàbitat 3 ha desenvolupat per encàrrec, inicialment, de l'Ajuntament de Barcelona permet la mobilització d'habitatges buits cap al lloguer social, mitjançant la realització d'obres de rehabilitació que molt sovint són les que impedeixen que els habitatges es puguin utilitzar.

Es calcula que, de mitjana, el procés, des que Hàbitat3 obté l'habitatge fins que entra la família (incloent les obres de rehabilitació), triga uns tres mesos i mig. El model és eficient i àgil i permet lluitar contra la degradació del parc d'habitatge buit actualment al nostre país i destinar-lo a lloguer social mitjançant obres de rehabilitació a través d'empreses d'inserció social, que són les encarregades de fer aquest tipus de rehabilitació i adequació. En aquest procés hi intervenen els propietaris que cedeixen l'habitatge, els arquitectes de la Fundació Hàbitat 3, les empreses d'inserció que executen les obres, les empreses subministradores d'energia i les mateixes famílies que aniran a viure a l'habitatge.

A Barcelona, Hàbitat3 ha gestionat el programa "Pisos buits" de l'Ajuntament durant els últims dos anys i ha aconseguit 250 cessions de particulars, dels quals 140 s'han rehabilitat o adequat d'alguna manera a través d'empreses d'inserció. En aquests habitatges hi viuen 887 persones.

Quant a la gestió dels habitatges cedits per propietaris privats, la Fundació Hàbitat 3 firma un conveni amb ells per tres anys a un preu a prop del de mercat. La diferència entre el cànon pactat amb el propietari i el lloguer de la persona que viu al pis l'aporta l'Ajuntament que

promou el programa. A més de la gestió immobiliària de l'habitatge, Hàbitat 3 fa una supervisió social i s'encarrega del bon ús, de la bona convivència i dels possibles impagaments.

Les persones i famílies que viuen als habitatges gestionats per Hàbitat 3 paguen un lloguer social que és determinat pels serveis socials dels ajuntaments o per les entitats socials, la qual cosa significa que paguen en funció dels seus ingressos i possibilitats. Els lloguers oscil·len entre 50 i 300 € al mes, concretament la mitjana és de 160 € al mes.

Les adequacions que fa Hàbitat 3 als habitatges que gestiona són petites intervencions en pisos que ja estan pràcticament en condicions d'habitabilitat, però on es necessita una millora de les instal·lacions. La despesa que representen la majoria de les adequacions és d'entre 500 i 3.000 €.

Les rehabilitacions, en canvi, són intervencions més importants en les quals es fa una reforma parcial o integral, tant de banys com de cuines o de sanejament i instal·lacions completes. El cost d'aquestes rehabilitacions és d'entre 15.000 i 30.000 €.

Les obres d'adequació i rehabilitació dels habitatges sempre es fan amb empreses d'inserció i han aconseguit generar 40 llocs de treball. En relació amb la ciutat de Barcelona, en aquestes obres d'adequació i rehabilitació dels habitatges es disposa d'un finançament que aporta l'Ajuntament, un 20% del qual és a fons perdut i el 80% restant es recupera descomptant mensualment de l'import del lloguer que cobra el propietari.

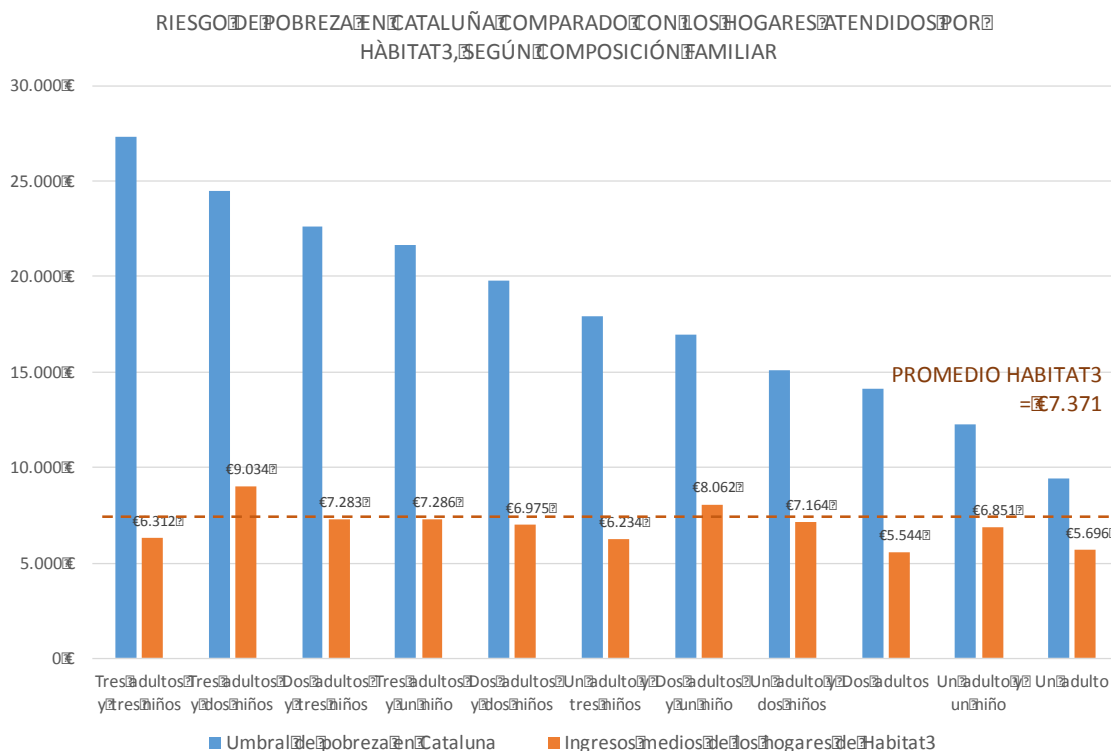
Annex 1. Característiques socioeconòmiques de les llars de la Fundació Hàbitat 3

1. Una població pobre i amb baixa intensitat laboral

La definició espanyola de la pobresa és una mesura de la pobresa relativa: es tracta d'aquelles situacions en què les persones no poden accedir a un nivell de vida mínimament adequat, en un marc territorial de referència. A Catalunya, són considerades pobres les llars amb ingressos inferiors al 60% de la mitjana dels ingressos disponibles.

Totes les llars corresponen a aquesta definició de pobresa relativa. Aquestes llars ingressen entre la meitat i un terç dels llindars màxims de pobresa relativa, segons la composició de les

famílies (vegeu il·lustració 1). Es pot dir que són els pobres entre els pobres que representen les 600.000 llars catalanes.

Il·lustració 1: Ingressos anuals de les llars de la Fundació Hàbitat 3 i l'indici de risc de pobresa a Catalunya per tipus de la família.

Les llars també són representatives de les dinàmiques d'empobriment vinculades a la crisi econòmica que està afectant les llars de Catalunya. L'augment de l'atur ha acostat al risc de pobresa llars que no corresponen als perfils tradicionals de vellesa, viduïtat o malaltia: llars encapçalades per persones aturades, o amb una única feina, insuficient per mantenir la família. El concepte de “baixa intensitat laboral” es va dissenyar per descriure aquestes situacions: es tracta de les persones de 0 a 59 anys que viuen en llars en les quals els membres en edat de treballar ho van fer menys del 20% del seu potencial total de treball. El concepte permet reflectir l'atur, però també la pobresa en les condicions de treball, incloent el treball a temps parcial.

Una desena part de la població catalana viu en llars amb una baixa intensitat de treball. Aquest percentatge augmenta a la Fundació Hàbitat 3: amb molts adults aturats, la baixa intensitat de treball afecta la meitat de les persones. La taxa d'atur del 54% confirma aquest resultat, però també la taxa de treball a temps parcial: el 80% dels treballadors identificats tenen una feina a temps parcial o fan jornades irregulars. Aquesta observació correspon a l'augment de la pobresa en el treball, identificat en les estadístiques catalanes (CTESC, 2012).

Aquests alts nivells d'atur s'observen en una població amb baixos nivells de formació: la majoria (71%) dels entrevistats ha rebut una formació d'educació primària, un percentatge que correspon únicament a un 15% de la població catalana.

2. Famílies i menors vulnerables

La composició familiar de les llars representa una realitat diferent de la descrita per l'estadística catalana. Pel que fa a la mida de les llars, les famílies tenen una mitjana de 3,62 persones, més gran que la mitjana catalana, de 2,48 persones per llar. I el nombre de menors a les famílies és més alt que la mitjana catalana. Per contra, el perfil de llars unipersonals, un quart de les llars catalanes, és gairebé inèdit a la Fundació Hàbitat 3. La vulnerabilitat econòmica afecta els 154 menors.

Amb un 37%, la figura de la llar monoparental destaca en comparació amb la mitjana catalana, d'un 10%. Encara que s'incloguin els subsidis, aquestes famílies amb un sol adult, i en particular amb una mare sola (també més jove en mitjana), tenen ingressos inferiors (sou mitjà de 565 €) als altres tipus de llars. Aquesta vulnerabilitat és característica d'aquest tipus de família, amb un sol membre que aporta recursos.

Però les famílies nuclears també es troben en situacions de pobresa relativa. Amb uns ingressos mitjans de 638 €, guanyen menys d'un terç del llindar de pobresa relativa corresponent a aquesta tipologia de família.

3. Una dependència dels subsidis socials inclosa l'energia domèstica

Es poden identificar quatre nivells oficials de dependència. El primer és la Fundació Hàbitat 3, la qual facilita un allotjament a un preu social, i ajuda les llars en les despeses de lloguer.

A més, gairebé totes les llars reben prestacions socials, que oscil·len d'una a tres prestacions per família i amb una mitjana d'1,5 prestacions socials per família. Provenen del subsidi d'atur, de la renda mínima d'inserció (RMI), i d'ajuts majoritàriament per a menors (protecció d'infància, ajuts escolars) així com d'ajuts puntuals dels serveis socials. Aquestes dades confirmen el perfil de les llars de la Fundació Hàbitat 3: famílies, amb poques discapacitats, pocs jubilats, afectades primer per l'atur.

La varietat dels subsidis disponibles i la dificultat d'accés a les dades catalanes sobre les prestacions socials compliquen la tasca de comparació amb les mitjanes de Catalunya. Sembla important indicar que la llarga durada de l'atur desemboca en un desequilibri: la taxa d'atur és molt més alta que la corresponent a la província de Barcelona, però els percentatges de beneficiaris del subsidi d'atur són comparables.

L'energia pertany a un altre tipus d'ajuts, puntuals, i sol·licitats als familiars, als serveis socials o a les organitzacions caritatives. La Creu Roja i Càritas faciliten prestacions financeres per pagar factures de llum, gas i aigua. Però la taxa de participació en associacions amb reivindicacions polítiques com la Plataforma d'Afectats per les Hipoteques o l'Associació contra la Pobresa Energètica són molt baixes o inexistents.

Annex 2. Els canvis experimentats amb lloguer social

1. Lloguer social

Abans d'entrar en lloguer social amb la Fundació Hàbitat 3, la majoria de les llars van viure amb un contracte de lloguer i pagaven de mitjana 530 € al mes, una xifra molt propera a la mitjana de lloguer de Barcelona. Només el 30% dels que van respondre a l'enquesta van confirmar que havien patit un increment en el lloguer abans de trobar-se en situació de vulnerabilitat. La resta de les llars va declarar que la majoria no havia viscut un increment en el lloguer, amb la qual cosa, més que l'increment del càrrec d'aquesta proporció de despesa per casa seva, és més probable que fos la situació laboral allò que va causar l'expulsió del domicili. La mostra destaca dos usuaris que havien sol·licitat l'habitatge social a causa de la crisi hipotecària les càrregues econòmiques dels quals eren més elevades que els altres (mitjà 1.350 € per mes).

El benefici principal que experimenta una llar és el descens del lloguer a causa de política de l'Ajuntament de Barcelona i de la Fundació Hàbitat 3 de donar suport a un lloguer social proporcionat als ingressos de cada llar. La mitjana del lloguer és 126 €, o un 76% més baix en comparació amb el lloguer que les llars pagaven abans. És a dir, abans pagaven aproximadament quatre vegades més pel lloguer dels habitatges.

La major part dels participants de l'enquesta havia demanat l'ajuda en recol·locar-se l'any 2015 després de patir el desnonament dels seus anteriors habitatges. Des del moment que tramiten una sol·licitud amb l'Ajuntament fins al moment que firmen el contracte amb Hàbitat 3, les famílies van esperar 4,5 mesos (mitjana 3,6 mesos) i un 43% va aconseguir un habitatge social en menys de tres mesos. Aquests terminis de temps es consideren ràpids comparats amb els altres processos i també redueixen altres costos socials, la qual cosa pot provocar un període prolongat d'exclusió residencial, com ara l'ansietat o l'angoixa.

2. L'absència de bo social de l'electricitat i el gas natural

Quan vam fer l'estudi, la Fundació Hàbitat 3 contractava l'**electricitat** amb la comercialitzadora de l'electricitat i gas en lloc dels usuaris en el moment que vam dur a terme aquest estudi. Aquesta contractació representava una protecció institucional per garantir el subministrament en el cas de no poder pagar. I també els ajuden a tenir llum sense haver de confrontar una negociació de contractació per un deute de la factura que ve d'una situació precedent. Tot això interrompia el bucle de reproducció de situació vulnerable de les famílies davant de les factures.

No obstant això, la Fundació Hàbitat 3 va trobar dificultats per oferir una factura més baixa als usuaris. El bo social de la companyia de l'electricitat no es podia aplicar a les llars de la Fundació Hàbitat 3 perquè la titularitat de les factures no està a nom dels inquilins. La

inflexibilitat del sistema de l'empresa impedia que les llars vulnerables es beneficiessin del bo social, ja que la seva definició és molt limitada i no correspon als perfils de les llars vulnerables.

D'aquesta manera, el bo social només s'aplica a les llars que compleixen els requisits següents:

- La llar amb tarifa preu voluntària per al petit consumidor (PVPC) amb una potència contractada inferior a 3 kW.
- La llar que pertany als col·lectius pensionista, família nombrosa o aturats.

En aquest moment, la Fundació Hàbitat 3 ja no contracta l'electricitat a càrrec de les famílies. Cada família és titular del contracte d'electricitat perquè puguin aconseguir el bo social.

En el cas de la companyia gas, la contractació es gestiona de la mateixa manera que l'electricitat. De la companyia de gas no hi ha una oferta de bo social, amb la qual cosa els usuaris de la Fundació Hàbitat 3 estan en una situació totalment exposada a la crisi i la vulnerabilitat. Això ens mostra una situació d'inflexibilitat per part d'una companyia i una societat incapaç de reconèixer la pobresa energètica com un problema social.

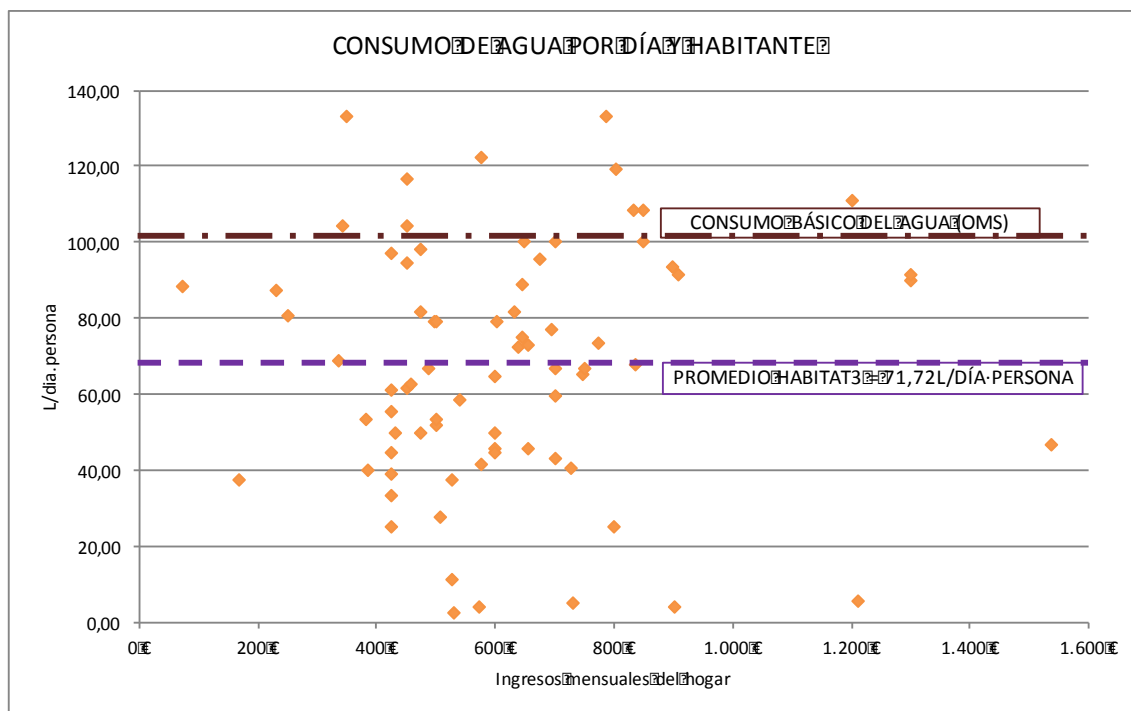
3. El bo social de l'aigua

En el cas de l'aigua, la Fundació Hàbitat 3 podia accedir als ajuts disponibles per a les llars vulnerables firmant un conveni de col·laboració amb la Fundació d'Agbar. Les llars de la Fundació Hàbitat 3 estaven sotmeses a la mateixa condició del fons de solidaritat que permet als usuaris un descompte de 29 € en el consum d'aigua per garantir el consum bàsic de l'aigua de 100 litres per persona (una base de tres persones a les llars) i dia que estableix l'OMS (Organització Mundial de la Salut). La factura d'aigua inclou altres despeses, com ara cànon de l'aigua, taxa de clavegueram, TMTR i IVA¹, però la bonificació només s'aplica al consum de l'aigua.

En comparació amb la política de les empreses elèctriques i de gas, l'empresa d'aigua (Agbar en el cas de Barcelona) ofereix molta més flexibilitat i recull el reconeixement de les poblacions vulnerables a la regió. I les polítiques d'aigua també tenen en compte el fet de prevenir el mal ús de recursos per evitar un impacte advers en el medi ambient. El bo social d'aigua ajuda les llars a disminuir les despeses de subministraments bàsics una mitjana d'un 6% respecte dels seus ingressos.

El bo social d'aigua no ha causat que augmenti el consum de l'aigua de les llars de la Fundació Hàbitat 3, que mantenen un nivell de consum més aviat baix. La mitjana del consum d'aigua està prop dels 72 litres per persona i dia, semblant al nivell bàsic del consum d'aigua establert per l'OMS, i més baix que el nivell de consum mitjà de la població de Barcelona, que se situa en aproximadament els 102 litres per persona i dia (vegeu il·lustració 2).

¹Hi ha una bonificació de quota del 50% per part de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. L'Agència Catalana d'Aigua també ofereix un cànon social que manté la tarifa del primer tram del cànon al preu de l'any 2010 (0,3999€/m³) fins a un consum d'aigua de 9 m³/mes.

Il·lustració 2: El consum d'aigua per dia i habitant de la mostra.

Annex 3. Característiques dels habitatges

1. Un parc habitacional antic

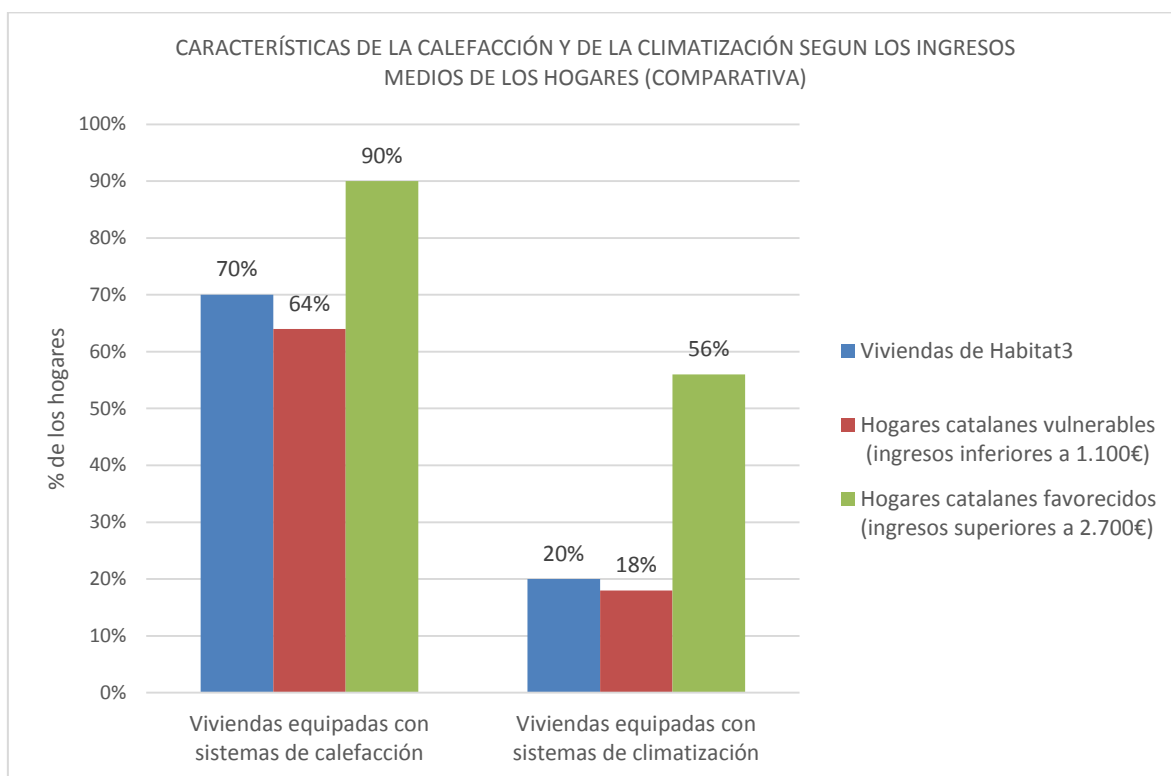
El parc habitacional de la ciutat de Barcelona és el característic dels antics centres urbans a Espanya, amb una gran part d'habitatges construïts abans de les primeres lleis d'enquadrament de l'eficiència energètica (PECQ, 2011).

Els habitatges llogats per les llars de la Fundació Hàbitat 3 pertanyen a aquesta categoria. Els certificats d'eficiència energètica d'aquests habitatges mostren que la majoria (97%) es van construir abans del 1979, i que no van conèixer cap renovació tèrmica. Com a resultat, hi ha pocs habitatges aïllats (4%), i pocs estan equipats amb vidres dobles (13%). Les despeses teòriques per escalfar aquests habitatges a temperatures recomanades per l'OMS haurien de ser, com veurem, superiors als d'habitatges aïllats segons les normes actuals. A més, el 31% va declarar tenir humitats, goteres, i altres problemes més estructurals. Aquesta xifra representa el doble dels 15% d'habitatges amb problemes d'humitat i goteres a Espanya, segons l'Enquesta de condicions de vida del 2015.

2. La baixa penetració d'equipaments de calefacció i climatització

Els resultats de l'enquesta mostren un important dèficit d'equipaments de calefacció i de refrigeració (vegeu il·lustració 3). El 30% de les llars no disposen de cap tipus de calefacció, mentre que només el 10% de la població catalana no té aquests sistemes. La baixa penetració dels equipaments de calefacció és característica de les llars vulnerables a Catalunya, en oposició a les classes més afavorides.

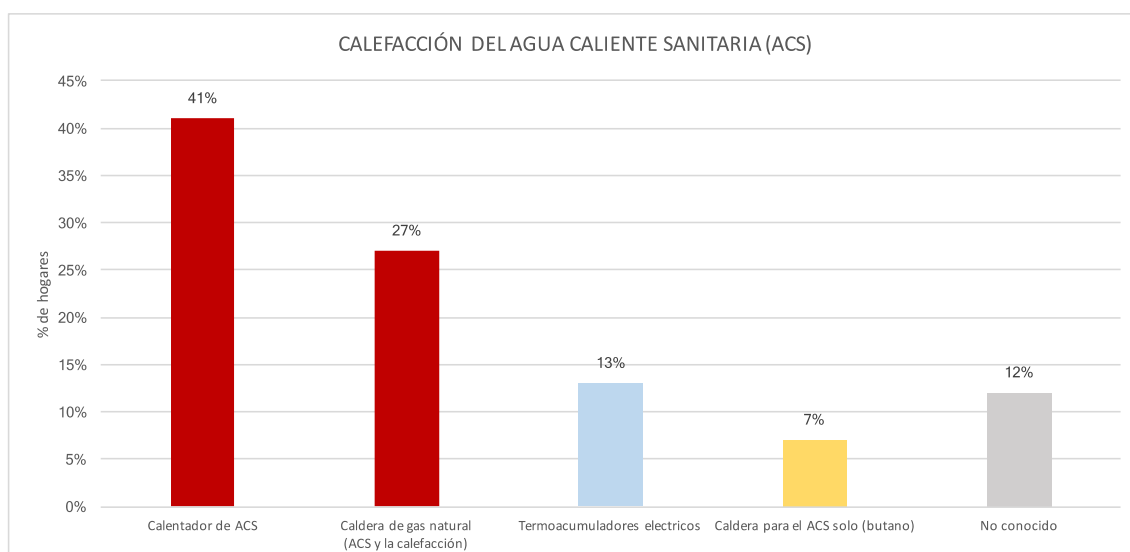
Els equipaments de climatització són encara menys habituals als habitatges de la Fundació Hàbitat 3, amb una penetració del 12%, per una mitjana del 36% a la Catalunya metropolitana, i un 56% per a les llars més afavorides de Catalunya. Observem una diferència entre les declaracions dels habitants i els registres de certificació energètica: El 20% declaren tenir un equipament de climatització, mentre que només el 12% dels habitatges estan registrats en la certificació amb l'equipament esmentat. Conservem la dada que correspon a les declaracions que representa millor la situació actual dels habitatges.

Il·lustració 3: El baix percentatge de penetració dels equipaments de calefacció.

3. Fonts d'energia i sistemes tècnics

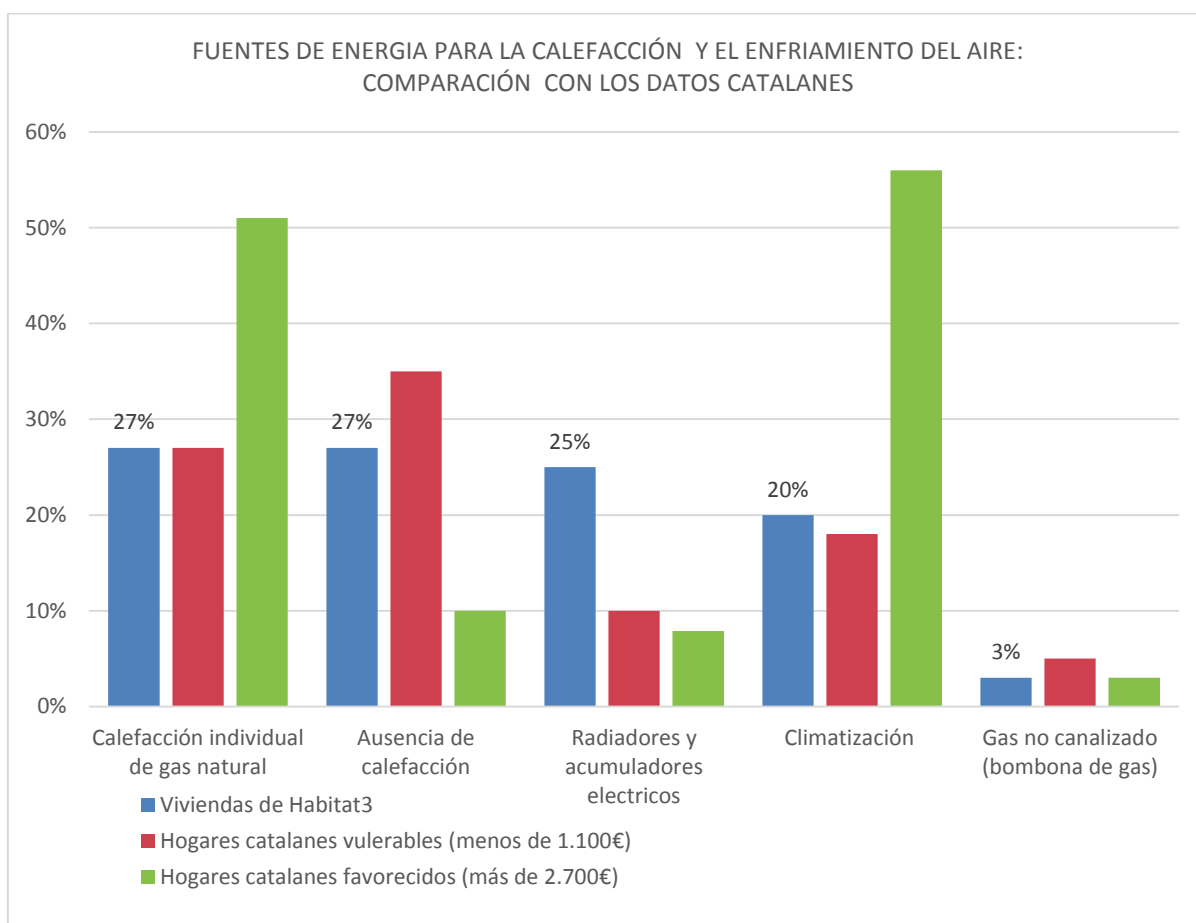
Els habitatges estan equipats amb quatre sistemes de calefacció de l'aigua calenta sanitària (ACS), escalfadors de gas natural (41%), calderes de gas natural (27%), termoacumuladors elèctrics (13%) i escalfadors de butà (7%). La gran majoria són individuals (les calderes de gas natural també proporcionen calefacció). No es tenen dades estadístiques que puguin permetre una comparació amb la resta de Catalunya en aquest tema, i tampoc en el de les fonts d'energia utilitzades per a usos culinaris. Les llars disposen de tres fonts d'energia per cuinar: el gas natural majoritari (63%), l'electricitat (24%) i el butà (13%) (vegeu il·lustració 4).

Il·lustració 4: Els equipaments de calefacció de l'ACS.

La calefacció i la climatització de l'aire, per contra, es poden comparar amb les mitjanes catalanes. Es registren quatre configuracions majoritàries (vegeu il·lustració 5):

- La presència de calderes de gas natural, que també proporcionen aigua calenta (27%), correspon a una proporció similar a la de les llars més vulnerables de Catalunya, mentre que famílies més afavorides disposen més d'aquests sistemes.
- L'absència total de calefacció per a un terç de les llars, també és comparable amb les mitjanes de les llars vulnerables catalanes.
- La presència de radiadors i acumuladors elèctrics (25%) és molt més present que en les mitjanes catalanes. El 10% d'aquests equipaments són massa petits per identificar-los com a sistemes de calefacció pel sistema de certificació energètica català, i només apareixen en les declaracions dels habitants.
- Tal com dèiem anteriorment, el 20% de les llars declaren tenir sistemes de climatització, mentre que la certificació energètica n'identifica un 12%, un 5% dels quals només per a la climatització, i un 7% per a la climatització i la refrigeració.
- Una configuració minoritària és la presència d'estufes que utilitzen bombones de gas natural.

Il·lustració 5: Fonts d'energia de calefacció.

En resum, els habitatges de la Fundació Hàbitat 3 són semblants als habitatges de les classes populars de Catalunya: amb poc aïllament, un predomini del gas natural utilitzat per a l'aigua sanitària i els usos culinaris, però amb poques instal·lacions de calefacció i de climatització.

Annex 4. Experiències de pobresa energètica

La literatura científica descriu dos mitjans d'identificació de la pobresa energètica. El més utilitzat, perquè resulta comparable amb els països europeus, són les declaracions de l'Enquesta de condicions de vida, sobre el fred, el retard en els pagaments i les deficiències materials dels habitatges. L'esforç energètic, entès com el percentatge de les despeses energètiques en els ingressos de les llars, és més utilitzat en països amb un bon sistema de recollida de dades estadístiques, com el Regne Unit. Malgrat això, el fet que aquests indicadors oficials depenguin dels contextos institucionals de creació pot crear un problema de consistència. La pobresa energètica no té una definició a Espanya, i si en tingués una, podria utilitzar un llindar diferent dels països del nord d'Europa.

En aquesta part, proposem una lectura de l'abast de la pobresa energètica a la mostra segons diversos indicadors i intentem avaluar la seva pertinència i com combinar-ne els resultats:

l'esforç energètic, les dificultats de pagament i les declaracions de malestar tèrmic. Elaborem una identificació en dos temps de la pobresa energètica. En primer lloc, utilitzem dades objectives i, en segon lloc, dades subjectives per obtenir una lectura complexa del fenomen.

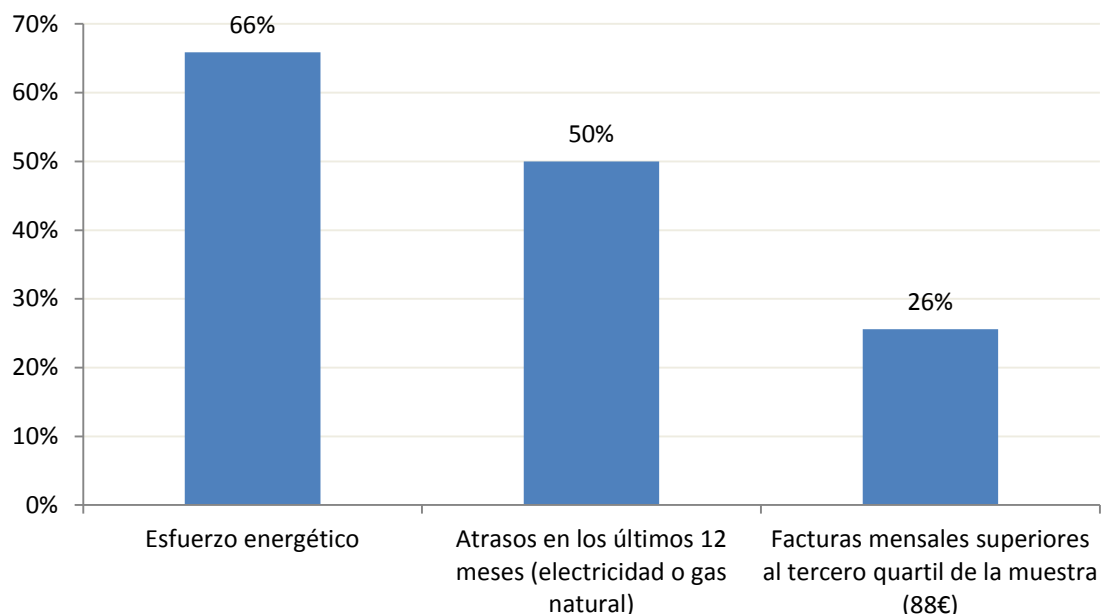
1. L'esforç energètic i les dificultats de pagament: indicadors objectius

L'indicador més utilitzat per identificar casos de pobresa energètica és la "taxa d'esforç energètic". Elaborat pel Regne Unit, s'atribueix a les llars que gasten més del 10% dels ingressos en factures d'energia.

S'ha calculat per a les llars de la Fundació Hàbitat 3, i s'ha demostrat que 54 llars de la mostra, de les 82 que van proporcionar les dades necessàries per calcular l'indicador, estan en situació de pobresa energètica. D'aquesta manera, la taxa de pobresa energètica utilitzant aquest indicador seria del 66%, una xifra elevada en comparació amb el 14% de llars catalanes identificades per l'Associació de Ciències Ambientals. Es afirma que la majoria de les llars es trobarien en una situació de pobresa energètica segons els estàndards anglesos i francesos.

Detectem una correspondència estadística entre aquest indicador i dos indicadors objectius més: l'import de les factures i la dificultat de pagament. Aquest últim s'utilitza per descriure casos de retards de pagament. Segons aquest indicador, la meitat de les llars de mostra van tenir una o més dificultats per pagar les factures. L'electricitat, amb més declaracions de dificultats de pagament, és el subministrament més problemàtic, però les dificultats se solen acumular: un 50% de les llars va declarar haver tingut retards en llum i gas, i un 33%, d'aigua, llum i gas alhora. Aquestes dificultats es poden agreujar: un 29% de les llars de la mostra va tenir un subministrament tallat, i un 16% va respondre amb comportaments fraudulents.

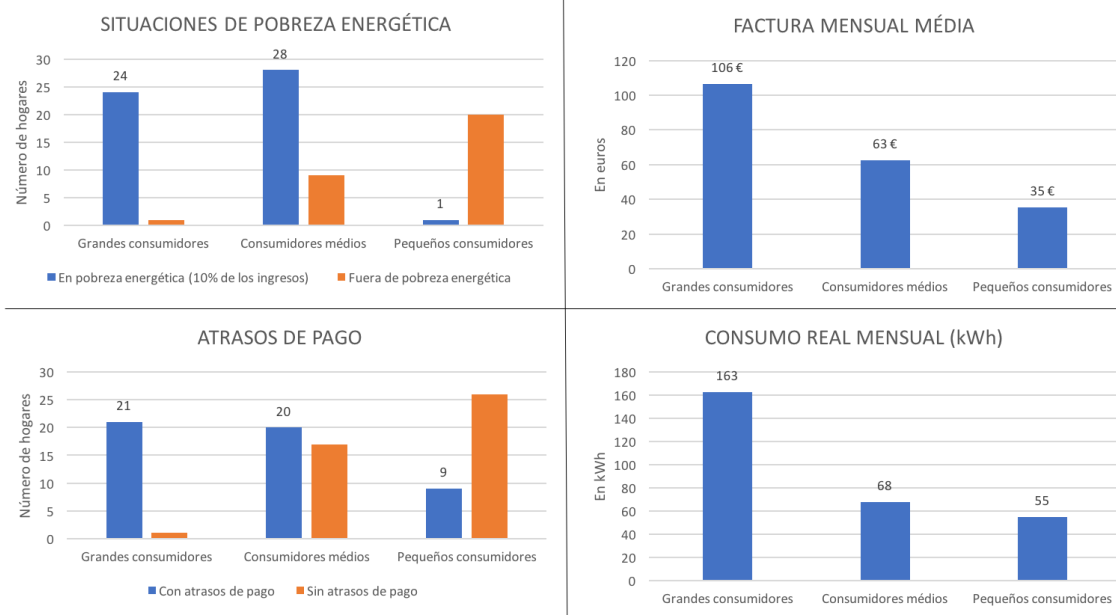
INDICADORES DE POBREZA ENERGÉTICA

Il·lustració 6: Indicadors de pobresa energètica.

Aquesta correspondència ens permet identificar tres grups de llars (vegeu il·lustració 7):

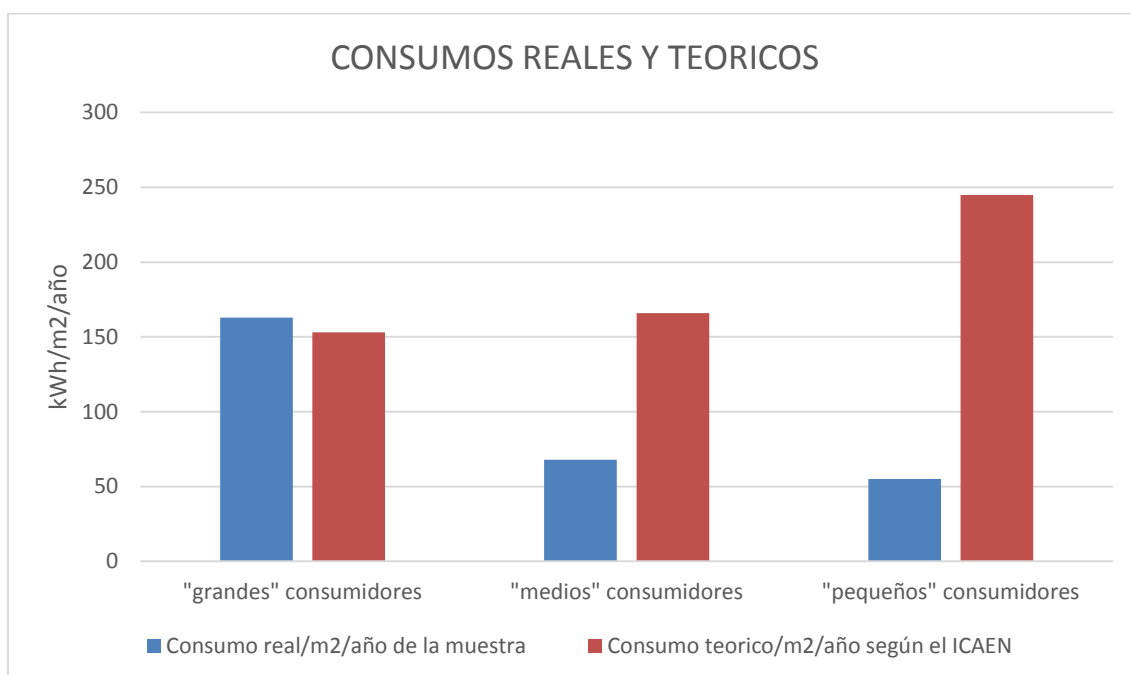
- Un grup “més consumidor”, amb factures superiors a 88 € per mes, en situació de pobresa energètica segons l'indicador de l'esforç energètic. Aquestes llars, paradoxalment, tenen estadísticament més equipaments eficients, com ara calderes de gas natural per escalfar l'aigua i l'aire, amb una gran potència (mitjana de 25 kW). I té una mitjana de mida de la llar 4,4, més gran que altres grups que voregen el 3,3.
- Un grup de “consum mitjà”, amb factures mensuals d'entre 60 € i 80 €, també en situació de pobresa energètica, i amb retards en els pagaments, però amb una proporció inferior a la del primer grup.
- Un grup de “petits consumidors”, amb factures mensuals inferiors a 60 €, sense retards, i que gasten menys del 10% dels ingressos en factures energètiques. Aquestes llars tenen estadísticament més equipaments poc eficients: escalfadors de butà de poca potència (mitjana de 16 kW), cuines de butà, i estufes elèctriques massa petites per observar-les a través de la certificació energètica.

Il·lustració 7: Tres grups de "pobres energètics".

Però els consumidors d'energia més importants no són persones irresponsables o incapaces d'arribar a un consum raonable. Tanmateix, els seus consums amb prou feines corresponen als consums teòrics recomanats per les normes de salut establertes per l'Organització mundial de la Salut i l'Institut Català d'Energia. Els resultats de l'enquesta mostren que, per assolir temperatures interiors adequades i un cert volum d'aigua calenta, les llars consumeixen més del que els seus ingressos els permeten, fins a entrar en situació de pobresa energètica, i apujar l'estrès representat pels percentatges.

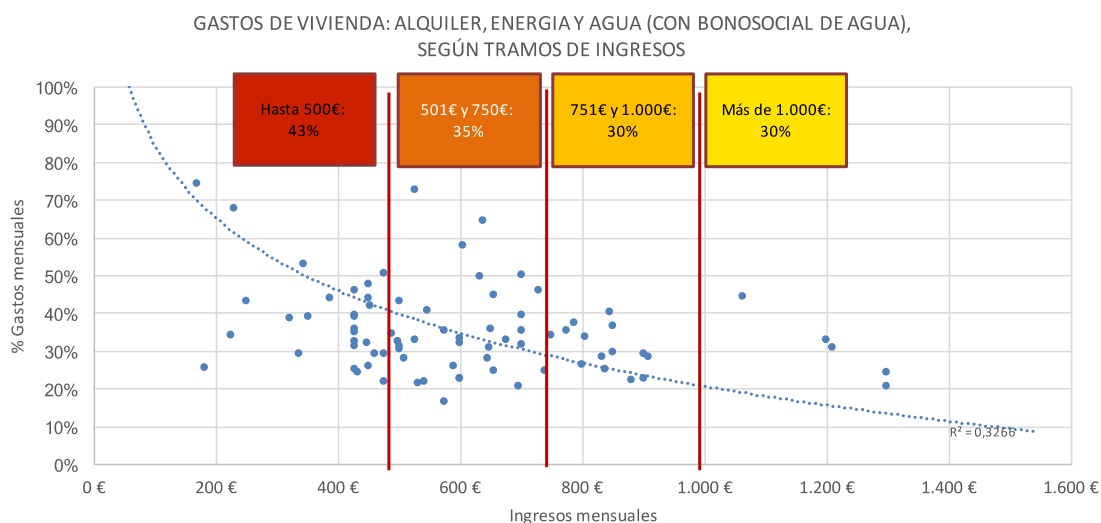
Per contra, els petits i mitjans consumidors són invisibles per a l'indicador de pobresa energètica només perquè la seva despesa d'energia és restringida i no supera el 10%. Però registren consums molt inferiors a les normes de confort tèrmic (vegeu il·lustració 8).

Il·lustració 8: Consums reals i teòrics

Així és el dilema de la pobresa energètica en llars vulnerables: només per assolir nivells de confort decents, hom entra en pobresa energètica, mentre que abaixar-ne el consum pot posar en perill la seva salut.

A més, malgrat les dificultats, l'esforç d'afrontar les despeses que inclouen el lloguer, la factura de llum, gas i aigua (amb bo social) no és igual per a totes les famílies vulnerables. Hi ha una tendència que les despeses tinguin una càrrega més elevada a les llars amb menys ingressos. Per exemple, les llars que guanyen menys de 500 € mensuals dediquen el 43% per cobrir les despeses esmentades. En canvi, a les llars que guanyen entre 751 € i 1.000 € mensuals, la càrrega cau fins al 30%. Així que les despeses repercuteixen més en els que són econòmicament més vulnerables (vegeu il·lustració 9).

Il·lustració9: La càrrega injusta de les despeses totals per tram d'ingressos.

Els resultats poden servir com un argument vàlid per donar suport a la Llei catalana de pobresa energètica (Llei 24/2015, de 29 de juliol), que prohibeix els talls d'energia i els sotmet a l'aprovació dels serveis socials amb un principi de precaució. Concretament, l'alt nivell de dificultat a fer front als pagaments comporta el tall de subministrament. Molt sovint, a les llars vulnerables se'ls denega la reconexió i han d'aconseguir llum amb connexió fraudulenta. I la pràctica de les llars amb consum baix arriscant la salut dels que hi viuen posa en relleu una altra vegada la importància de garantir el subministrament.

2. Les declaracions de malestar tèrmic: indicador subjectiu

Les entrevistes qualitatives amb les llars i els resultats de l'enquesta mostren que molts d'ells baixen el consum d'energia, acceptant un malestar tèrmic, un ús limitat de l'aigua calenta, o bé canvien els usos culinàries per economitjar energia.

“Fins i tot a l'hivern, la calefacció del gas natural normalment no l'encenem; prefereixo la manta, millor, perquè no arribin les factures elevades.” – entrevista, 21 de juny de 2016

“Bé, tinc estufa; el que feia és posar-la un moment i apagar-la ràpidament (...) De vegades, al bany un comença a posar-la i després ja la vaig treure, perquè m'arribaven les lectures de la llum i em feia por saber quant em pujaria; llavors vaig decidir no posar l'estufa. Es banyaven els dos alhora, en comptes de dutxar-se, però hi havia aigua calenta i així estalviava. S'escalfava el que és el bany amb el baf de l'aigua calenta i a més estalviava perquè es banyaven els dos. Com que no hi ha finestres, només hi ha un respirador, així es quedava, entre cometes, la calor. És que, si no, no la posava. Em feia tanta por que no la posava.” – entrevista, 3 de juny de 2016

“Al bany, com que és petit, hi havia bombetes al sostre i també a la part del mirall; els meus fills han après, fins i tot la petita ara, si s'encén una, quan veu que el seu pare n'encén dues, diu: papa, no n'has d'encendre dues, la mama no vol, encén-ne una. I encenem només la llum

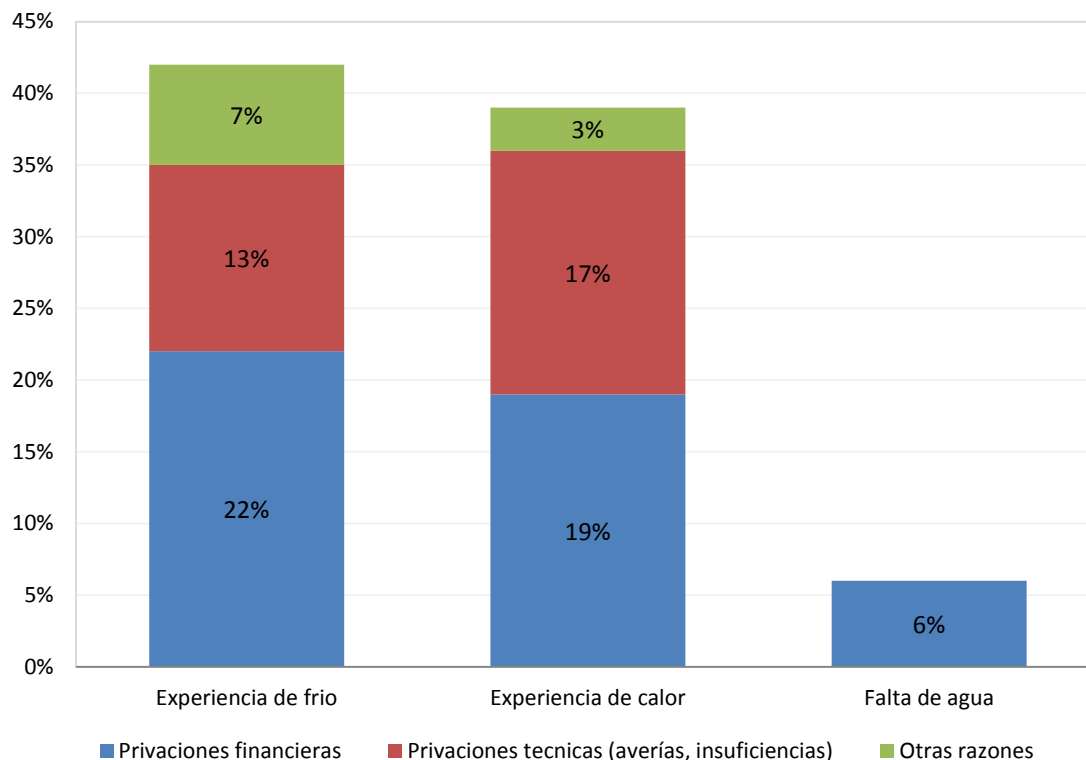
del sostre, només si s'ha d'afaitar. A l'habitació del nen, també hi ha tres bombetes i n'he tret dues i n'he deixat una, per veure si baixa una miqueta, però quan les trec, miro la factura, i no sé on puja. ” – entrevista, 21 de juny de 2016

En termes quantitius, podem identificar una correspondència entre les llars en situació de malestar tèrmic, i declarant restriccions de consum.

En termes de confort tèrmic, un 22% de les llars no encenen la tots dos resultats mostren un ús reduït dels equipaments per a una majoria de les llars que disposen de sistemes tèrmics.

Aquestes privacions corresponen estadísticament a experiències de malestar tèrmic. A l'enquesta preguntem pel confort tèrmic de les llars experimentades en els últims 12 mesos. En el cas d'algunes mostres inclouen el període anterior a l'entrada al pis de la Fundació Hàbitat 3. Quan es preguntava si havien patit fred, calor o falta d'aigua, el 87% de les llars va declarar que havia patit almenys una d'aquestes formes de privació. Entre aquestes, la privació del fred i la calor són les més apuntades, amb un 42% i un 39% el fred i la calor, respectivament, i un 24% que van patir les dues, fred i calor. Inclou sis llars que van patir falta d'aigua però que havien firmat amb la Fundació Hàbitat 3 feia poc, amb la qual cosa és probable que aquesta experiència provingui de l'antic allotjament. Només el 8,7% de les llars catalanes declara la seva incapacitat de mantenir les cases a una temperatura adequada. En comparació amb aquesta dada, les llars de la Fundació Hàbitat 3 estan declarant malestar en una proporció molt més elevada. Les llars que van patir fred i calor ho van atribuir a la seva situació financera i a les deficiències de l'habitatge, com el mal aïllament, la calefacció insuficient o en pocs casos l'avaría de la calefacció.

HOGARES EN PRIVACIONES

Il·lustració 10: Llars en privacions, dades subjectives.

El més interessant al gràfic (vegeu il·lustració 10) és que, estadísticament, aquestes mateixes llars expressen que tenen malestar tèrmic tant a l'estiu com a l'hivern. Qui té fred també pateix calor, i se sent obligat a reduir els consums per sota de les seves necessitats.

Certament, l'indicador del nivell de confort tèrmic és molt subjectiu: les declaracions de malestar tèrmic no corresponen als resultats esmentats prèviament als indicadors objectius. En una regió amb clima temperat com Barcelona, el malestar tèrmic pot expressar-se menys a causa que la gent considera el fred o la calor com a una cosa que és "suportable".

"No, no tenia calefacció (...) Per això estic acostumada, igual que en aquest, té calefacció i ja ens tapem amb la manta, n'hi ha prou." – entrevista, 21 de juny de 2016

Però no tot les llars "aguanten" baixes i altes temperatures. Dibuixen una forma molt diferent de pobresa energètica, no menys important, que correspon a sensacions de malestar tèrmic i a experiències de privacions.

Conclusió: com es pot respondre a la pobresa energètica?

La pobresa energètica observada a les llars de la Fundació Hàbitat 3, al contrari del que passa en països del nord d'Europa per als quals es va dissenyar el concepte t, està molt vinculada a la pobresa en general. A les llars de la Fundació Hàbitat 3 no hi ha situacions en què l'única dificultat pressupostària sigui la despesa d'energia a causa de la mala qualitat de l'habitatge. Tanmateix, l'ús del concepte de pobresa energètica permet identificar, dins de les dificultats que viuen les llars, el pes de l'energia en aquestes dificultats i els factors materials que la causen. En aquest sentit, podem identificar dos tipus de respostes:

A curt termini, el programa promogut per l'Associació Desenvolupament i Benestar (ABD) i l'Ajuntament de Barcelona (per exemple, Punt d'Assessorament Energètic), ajuda les llars a reduir els consums amb un canvi de comportament i amb petites actuacions als habitatges. Les llars de la Fundació Hàbitat 3 que s'han beneficiat de les visites del programa han pogut adaptar els consums, a excepció del canvi de factures per poder aplicar el bo social d'electricitat, una actuació recomanada per tots els serveis socials, però rebutjada per les companyies d'energia responsables dels subministraments a les llars. Una resposta a mitjà termini podria ser generar una responsabilitat social més important entre aquestes empreses.

A llarg termini, una resposta tècnica i més important en termes d'inversió podria ser el canvi o la instal·lació d'equipaments energètics, segons les necessitats i les possibilitats de les llars considerades més afectades. Famílies molt vulnerables que tenen nivells de consum baixos necessiten ajuts per poder utilitzar els equipaments de calefacció existents. En llars amb consums energètics elevats, una de les mesures més rellevants podria ser disminuir les despeses monetàries de l'energia, sense abaixar-ne els consums, perquè necessiten energia per satisfer les seves necessitats. En tots dos casos, les calderes de gas natural podrien ser la resposta per a les llars que no tenen calefacció i per als qui depenen d'estufes i termoacumuladors elèctrics. Això requereix, però, un coneixement detallat de les llars, que és difícil en una mostra nacional, però possible en una mostra reduïda com la de la Fundació Hàbitat 3.

Un altre resultat de l'enquesta és la capacitat de resiliència de les llars, sobre la qual els serveis socials poden treballar. . Una desena part de les llars ja ha millorat l'aïllament dels seus habitatges anteriors, un 30% ha modificat els contractes d'energia per adaptar-los als seus consums, i han demanat el bo social o una rebaixa de la potència. I, tal com mostra l'evolució dels consums d'aigua després de l'adopció del bo social, una reducció del preu d'un subministrament no representa un augment desproporcionat del consum per part de llars vulnerables, que també han après a gestionar els seus usos d'energia i d'aigua.

Al final del dia, la pobresa energètica succeeix a la casa, però és un problema vinculat amb l'estructura d'edifici, la política de les empreses i la seguretat social. Per tot això, es tracta d'una lluita que no s'atura en l'àmbit de llar. Aquesta reflexió és clau per formar una societat

conscient del problema i preparada per aplicar un sistema molt més flexible en temes de bo social, ajuts pal·liatius i preventius, o subsidis. Atès que la situació de pobresa energètica és versàtil i dinàmica resulta difícil que una llar surti de la vulnerabilitat energètica de manera permanent. Això indica fins a quin punt és fonamental la continuïtat de les accions destinades a combatre aquesta xacra social.

Resum
<p>Pobresa energètica</p> <ul style="list-style-type: none"> • El 66% de les llars estan afectades per la pobresa energètica, segons l'indicador atribuït a les llars que gasten més de 10% dels ingressos en factures d'energia. • El 50% afirma que han tingut dificultat pagar més de dos tipus de les factures. • El 33% afirma que van trigar a pagar totes les factures del subministrament bàsic (aigua, llum i gas) • El 87% de les llars van declarar que havia patit almenys una de les formes de privació de fred, calor o falta d'aigua. Un 42% i un 39% van passar fred i calor, respectivament. • Les llars que guanyen menys de 500 € mensuals dediquen el 43% del sou per cobrir lloguer i els subministraments bàsics. En canvi, a les llars que guanyen entre 751 € i 1.000 € mensuals, la càrrega cau fins al 30%. Així que les despeses repercuteixen més en els que són econòmicament més febles. <p>Característiques socioeconòmiques</p> <ul style="list-style-type: none"> • El 50% de les llars viuen en la baixa intensitat de treball. La taxa d'atur és del 54%. I el 80% dels treballadors tenen una feina a temps parcial o fan jornades irregulars. • El 71% de les llars han rebut una formació d'educació primària, un percentatge que correspon únicament a un 15% de la població catalana. • Les famílies tenen una mitjana de 3,62 persones. La majoria de les famílies són famílies nuclears (52%). • De mitjana en un mes, les llars ingressen 614 € i gasten 126 € per lloguer, 48 € per la factura de llum, 28 € per gas i 16 € per aigua (amb bo social). • El 37% són llars monoparentals, que destaquen amb ingressos mitjans de 565 €, una xifra menys baixa que l'ingrés mitjà de les llars d'Hàbitat 3. • Les llars ara paguen un lloguer 76% més baix en comparació amb el lloguer que les llars pagaven abans. • El bo social d'aigua ajuda les llars a disminuir les despeses de subministraments bàsics una mitjana d'un 6% respecte dels seus ingressos. Tanmateix, les llars mantenen un nivell del consum baix, ja que utilitzen una mitjana de 72 l/dia-persona. <p>Parc habitacional</p> <ul style="list-style-type: none"> • El 97% dels pisos de la Fundació Hàbitat 3 es van construir abans del 1979, i no van conèixer cap renovació tèrmica. Com a resultat, hi ha pocs habitatges aïllats (4%), i pocs estan equipats amb vidres dobles (13%).

- El 31% va declarar humitats, goteres, i altres problemes més estructurals.

Equipaments de calefacció, climatització i ACS

- El 30% de les llars no disposen de cap tipus de calefacció.
- Només el 12% té un equipament de climatització.
- Els habitatges estan equipats amb quatre sistemes de calefacció de l'aigua calenta sanitària (ACS), escalfadors de gas natural (41%), calderes de gas natural (27%), termoacumuladors elèctrics (13%) i escalfadors de butà (7%).
- Les llars disposen de tres fonts d'energia per cuinar: el gas natural majoritari (63%), l'electricitat (24%) i el butà (13%).

Bibliografia

CTESC. 2012. Rapport: El riesgo de pobreza relacionado con el mercado de trabajo. Generalitat de Catalunya.

PECQ. 2011. Rapport: Plan de energía, cambio climático y calidad del aire de Barcelona (PECQ 2011-2020). Ayuntamiento de Barcelona.